

MARBURŠKA FILOZOFIJA.

Na svršetku je travnja ove godine održao u Zagrebu par predavanja hamburški profesor Mucha o tajni života i to pred medicinerima. Na koncu ih je utješio, da će Kantova filozofija dići koprenu s ove tajne. I taj glas nije osamljen. Novokantovci žele, da se opet vrati doba, kada su njihovi predšasnici Kuno Fischer, Zeller, Liebmann i Lange doviknuli oko g. 1860. svojim savremenikima: »Naträg Kantu!« Taj je poklik bio doduše postigao, da su Kantov subjektivizam i fenomenalizam bili postali najuglednijom filozofijom. Ali danas nije više tako. Kada su g. 1924. proslavili u Königsbergu 200. rođeni dan Emanuela Kanta, istaknuo je Harnack, kako danas Kantovu kritičizmu ne cvatu ruže kao prije. O tome zgodno piše B. Jansen D. I.: »Sigurno i danas vrijedi modernoj filozofiji königsberški mudrac kao najbistriji mislilac, kao ženijalni osnivač kritičizma. Kritičizam se u mnogo čem ruši, ali se ne može govoriti o općem njegovu propadanju. Ipak je dogmatski ugled kantijanizma jako uzdrman. Kantov je utjecaj danas samo u tom, da ljudi postavljaju pitanja po uzoru i prema duhu Kantovu. Tko danas pristaje uz Kanta kao pokoran učenik ili kao Schulze ili Maimon i Beck? Ne razilaze li se Kantovi istraživači, i kada tumače glavne nauke svog učitelja?« (Wege der Weltweisheit 1924, 306). Ovo ćemo zadnje ogledati i kod Kantovih sljedbenika, koji pripadaju »marburškoj školi«. Tako ćemo vidjeti, kako je moderni subjektivizam neodrživ i kako su labavi temelji samoга Kantovog kritičizma.

1. Što je marburška škola?

Neoskolastik Max Ettlinger veli, da je osnivač ove škole neokantove **Fridrih Albert Lange** (1892-1875), koji je zadao jaki udarac materijalizmu u gg. 1860-1870. (Geschichte der Philosophie von der Romantik bis zur Gegenwart, 227). Drugi pisci povijesti filozofije uzimlju opravdanje, da su zapravo osnovali marburšku školu Hermann Cohen i Pavao Natorp. I jedni i drugi imaju pravo. H. Cohen je bio učenik Langeov i izdao je njegovo djelo »Logische Studien« poslije njegove smrti. Lange je udario na materijalizam i to pomoću Kantove filozofije, Cohen je pošao dalje od Langeove polovičnosti. Cohen je rođen g. 1842, i naslijedio je g. 1875. Langea na sveučilišnoj stolici u Marburgu, ali je svoj sistem dovršio poslije g. 1900. On je kao i Lange blizu etičkom socijalizmu; njegova humanitarna religioznost ima i židovskog liberalizma. Studenti su o njemu govorili: »Samo jedan čovjek u Njemačkoj razumije Kanta. To je Cohen u Marburgu. Škoda samo, što nitko ne razumije Cohena.«

Cohenova su glavna djela: Kants Theorie der Erfahrung (1871), Kants Begründung der Ethik (1877), Kants Begründung der Aestetik (1889), System der Philosophie (1902-04).

U Cohenovu pravcu piše Pavao Natorp (rođen g. 1854. u Düsseldorfu). I on je bio profesor (od g. 1893) filozofije na sveučilištu u Marburgu. Glavna su njegova djela: Sozialpädagogik (1899), Platos Ideenlehre (1903), Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften (1910), Philosophie, ihr Problem u. ihre Probleme (1911), Allgemeine Psychologie nach kritischer Methode (1912.)

čak isto u svojim pojmovima. Ova je nauka bliža Hegelu i Fichteu nego li Kantu.

Dalju je korekturu na Kantu izveo marburški novokantizam i u tome, što napušta Kantov »Das Ding an sich«. To je prirodna posljedica već navedenih zasada. To po Kantu osjećanje nije drugo nego aficiranje »stvari, kakova je u sebi«, a Cohen veli, da je samo upitnik (Logik der reinen Erkennntnis 389). Natorp vidi i u ovom zabacivanju Platona kao uzor. Time ova škola kreće k spiritualističkoj metafizici i ujedno zabacuje Beneckov psihologizam i evolucijonizam u prirodnim znanostima.

Ukratko je razlika između Kanta i Cohena ova: 1. Cohen unosi problem infinitesimalnog računa u logiku, 2. čutilna spoznaja mu nije sredstvo spoznaje prije mišljenja. 3. Kantov »Das Ding an sich« označuje čistu granicu (Grenzbegriff) a ne nešto relna, 4. Kantova sinteza pretpostavlja iskustvo, što ga sinteza sastavlja; a po Cohenu mjesto toga valja priznati samo produkciju mišljenja (Erzeugen), 5. kategorije nijesu urođene forme a priori, nego načini (Grundrichtungen), po kojima se stvara sud, 6. valja zabaciti Kantovu dedukciju kategorija iz 12 vrsti sudova, jer je samovoljno unesena razlika između kategorija i sudova (F. Klinke, Institutiones historiae philosophiae II. 97).

Cohen je eto nadodao marburškoj školi neku matematičku notu, Natorp uz to i neku notu židovskog morala. To se najbolje vidi u Natorpovu djelu »Religion innerhalb der Grenzen der Humanität« (1894). Inače je Cohenu kao i Natorpu etika neovisna od iskustva. Zašto? Jer nam iskustvo pokazuje, što su stvari, ne što moraju biti. Kantu je nešto moralno, što činimo samo poradi obveze. Cohen i Natorp idu i dalje i priznaju u moralnom činu više socijalni element. Po Natorpu ljudsko društvo mora širiti moral. Ovo je Natorp proveo i u pedagogiji.

Što sudí marburška škola o vjeri?

»Vjeru ne smijemo ocijepiti od žive veze s etikom« veli Cohen. Po njegovom vjera ulazi u filozofiju logikom, koja je i onako temelj znanstvenog mišljenja (Der Begriff der Religion im System der Philosophie 9 i 19). Vjera se i filozofija susreću u temeljnom pojmu bitka (ib. 14). Etika priznaje Boga kao jamstvo čovječjeg čudoređa. U vjeri čutimo čeznuće za Bogom našeg otkupljenja (ib. 102). Vjera je u Boga pouzdanje, da će on spasti čovječju dušu. (ib. 105); vjera upotpunuje znanstvenu filozofiju (ib. 137). — Natorpu je humanitet »potpuno čovječanstvo u čovjeku«, i human obrazovanost nije jednostrani razvitak intelektualne, čudoredne ili estetske moći, još manje razvitak fizičkih sila i uživanja, nego je svestrani razvitak ljudskog bića (Religion innerhalb der Grenzen der Humanität 1). Natorp veli, da je temelj vjere u čovječjoj svijesti — čuvstvo, koje da nije ništa posebno u svijesti uz spoznaju, volju i fantaziju. Čuvstvo je temelj navedenih moći (ib. 27). Ka-

ko čuvstvo nema objekta, ono je neodređeno, pa možemo govoriti o neizmjernosti (indefinitum) čuvstva. Ono je individualno, ali ipak teži prema zajednici (ib. 40); vjera je dakle kao i njezin temelj vjera zajednice ili vjera humaniteta. — I treći marburški profesor Albert Görland zastupa slične ideje o vjeri i to osobito u svom djelu »Religionsphilosophie« (Berlin 1923), ali je bliži Cohenu nego li Natorpu. I njemu je kao i njima moguća vjera bez Boga.

Etika je nauka o onome što mora biti, pa zato ne spada u iskustvo. Htijenje je onda moralno ili »čisto«, kad se izvodi samo poradi dužnosti. I Cohenu kao i Kantu vjeru valja odlučiti od svih mitoloških ili dogmatskih nadodataka. Bog mu je isto, što i čista čudorednost.

Što je estetika? Po Cohenu je čuvstvo organ umjetnosti. Što je »čisto« čuvstvo? Cohenu je to »ljubav prema čovjeku« (uključivši i životinjske momente).

2. Kritika.

a) Što je spoznaja? Spoznati znači mišljenje i bitak (sad savršenije sad nesavršenije) dovesti u pravi međusobni odnos. Kako je to moguće, to je glavno pitanje sve filozofije. Novokantizam rješava to pitanje tako, da jedan član tog odnosa ili briše ili tura u pozadinu. Kod svakoga realnog bića razlikujemo bit (essentia) i postojanje (exsistentia). Što čini novokantizam? Njemu vrijedi samo prvi član, a »eksistencija«, taj realni, alogički t. j. o nama neovisni momenat svodi ili na nešto idealno i logičko ili mu ne priznaje samostalnog značenja. Stoga priznaju i sami pristaše marburške škole, da oni rješavaju ovo veliko pitanje jednostrano, da idu što više do krajnosti, do panlogizma, po komu su sve stvari samo u umu.

Na ovo nas jednostrano rješavanje upozoruje i povijest filozofije. Tako neke početke panlogizma nalazimo već kod Platona, koje je sistematski izveo tekar u novije doba Hegel. Njegovu je temeljnu misao preuzeo novokantizam. Drukčije je dakle mislila sva stara i sredovječna filozofija do Hegela i novokantizma. Poslije je Hegela slijedio Schopenhauer, koji je htio da opet iracionalnom momentu pomogne do svojega prava, ili kako bismo u skolastičkoj filozofiji kazali, da se uvaži objektivni element naše spoznaje. Iza njega je nadošao E. v. Hartmann, koji je htio da Hegelov racionalizam i Schopenhauerov iracionalizam spoji u sintezu da spase novokantizam od panlogizma.

I Oswald Külpe je u svom djelu »Realisierung« ustao protiv ove jednostranosti novokantizma. Još je jače prigovorio ovoj jednostranosti i Frischeisen-Köhler u djelima »Wissenschaft u Wirklichkeit« i »Das Realitätsproblem«. Obojica se slažu u tom, da je novokantska metoda jednostrana i ne može da shvati sve real-

nosti. (Cfr. Dr. J. Hessen, Die Religionsphilosophie des Neukantismus 173—176).

O vjeri ćemo marburške škole opaziti ove dvije stvari: 1. Što ova škola nazivlje vjerom, to je samo praktički, etički idealizam (u badenskoj je školi to religiozni idealizam). Ta što je vjera? Spoj čovjeka s Bogom. Dakle izvana, odozgo dolazi drugi spojni elemenat. »Kraljevstvo Božje« potječe odozgo, a nije iz nas i u nama (kako to uči panteistički idealizam). Tu se dakle razilaze vjera i idealistička filozofija. Primjena te filozofije na vjeru mora sasvim izdati, jer su si među sobom protivne. (Hessen, ib. 181). Stoga vjera, kakovu nalazimo kod marburške škole, nije vjera, nego idealizam. — Kriva je i »metoda«, koju marburški novokantizam upotreblava u vjerskom problemu. Mjesto da udari induktivnim putem na temelju vjerske povijesti i vjerske psihologije i tako označi bit vjere, on »a priori« stvara pojam vjere, kao plod čistog mišljenja. To je potpuno prema načelima novokantizma, jer on zabacuje »a posteriorno« znanje, t. j. iskustvo, a vjerska povijest i vjerska psihologija su aposteriorne znanosti. (Hessen, ib. 167). — Jednako novokantizam zabacuje sigurnost vjerske svijesti, kojom su n. pr. nekoji mističarni sigurni o svojim mišljenjima. Zašto? Jer da je to »iracionalna« filozofija. I to je apriorna, ničim opravadna tvrdnja kao i metoda. Dobro je opazio Windelmann protiv marburške škole: »Prošli su dani prirodnooga prava, kada su proti zbiljskom pravu stavljali zbiljsko i pravo pravo, t. j. koje bi po mnijenju g. profesora moralo biti. Tako ne kani više ni filozofija, da iza znanosti stvori vjeru, kako su bili pokušali novoplatonci ili deiste u prosvjetno doba (Aufklärung). Nama se to čini jednako mudrim, kao da bi logika, ta kritička teorija znanosti, sama htjela da napravi pravo znanje, ili kada bi estetika, filozofija umjetnosti sama od sebe htjela da stvori pravu umjetnost, a etika tek pravo čudoređe« (Präludien II. 295).

O ukupnom je idealizmu napisao Karlo Dunkmann ove riječi, koje osobito vrijede za marburšku školu: »Mora da postoji nešto više nego što je idealizam, ili moramo sumnjati o tome, e ćemo postići zadnje zbiljsko nutarnje jedinstvo duševnog života« (Religionsphilosophie 251).

